

การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชน

Participation of the Elderly in Community Development

วันที่รับบทความ: 31 มีนาคม 2564

นพพร ระรินทร์¹

วันที่แก้ไขบทความ: 24 มิถุนายน 2564

วันที่ตอบรับบทความ: 20 สิงหาคม 2564

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการมีส่วนร่วม บทบาทสำคัญ และการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชน ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุเป็นปูชนียบุคคลน่าเคารพและนับถือ จึงต้องส่งเสริมศักยภาพให้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะโดยส่วนใหญ่ผู้สูงอายุเกือบทุกพื้นที่จะเป็นผู้นำที่สำคัญของชุมชน และเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนในทางจิตใจ สร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ศิลปะและวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ทั้งยังส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนและให้ชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการถ่ายทอดความรู้และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุนั้นประกอบด้วย 1) บทบาททางจิตใจ 2) บทบาททางเศรษฐกิจ และ 3) บทบาททางสังคม โดยภาพรวมในการพัฒนาชุมชนนั้นผู้สูงอายุมีบทบาทในหลายด้าน เช่น ปรารักษ์ชุมชน ผู้นำด้านจิตวิญญาณ เป็นผู้ถ่ายทอดประสบการณ์ผ่านศิลปวัฒนธรรมและประเพณี เป็นคลังสมองของชุมชน เป็นวิทยากร และเป็นผู้ทรงคุณวุฒิของชุมชน

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม ผู้สูงอายุ การพัฒนา

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
e-mail: nopporn.r@dru.at.th

Participation of the Elderly in Community Development

Received: March 31, 2021

Nopporn Rarin ¹

Revised: June 24, 2021

Accepted: June 8, 2021

Abstract

This article aims to present the involvement in participation, important roles, and development of the elderly's potential for community development. The results of the study concluded that elderly people were respected and admired. Therefore, the potential must be promoted to pass on local wisdom because most of the elderly in almost every area were important leaders of the community and role models to help build inner strength. Moreover, they built a community learning center as a local educational institution for arts and culture in various fields. They also helped promote the community's economy and made the community realize the importance of knowledge transfer and the conservation of local wisdom. The participation of the elderly consisted of 1) mental roles, 2) economic roles, and 3) social roles. Overall, in community development, the elderly played such a major role in many areas as community philosophers, spiritual leaders, those who passed down experiences through art, culture, and tradition, the brains of the community, speakers, and community experts.

Keywords: participation, the elderly, development

¹ Lecture Community Management Program, Faculty of Humanities and Social Sciences Dhonburi Rajabhat
e-mail: nopporn.r@dru.ac.th

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่ปี 2537 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นการเริ่มสำรวจประชากรผู้สูงอายุของสำนักงานสถิติแห่งชาติ รวมการสำรวจ 6 ครั้ง คือ ปี 2537, 2545, 2550, 2554, 2557 และปี 2560 พบว่า ประเทศไทยมีจำนวนและสัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและเห็นได้ชัดตามลำดับ และล่าสุดปี 2564 ประเทศไทยได้เข้าสู่ “สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์” (Complete aged society) เมื่อมีประชากรสูงอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่า ร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด และจะเป็น “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด” (Super aged society) เมื่อมีประชากรสูงอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด ประมาณปี 2574 (รายงานการ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560, หน้า 1) จึงได้มีการวางแผนและกำหนดนโยบายด้านต่าง ๆ ทั้งอุตสาหกรรม ด้านการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น และด้านสวัสดิการทางสังคมที่มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างประชากรที่เกิดขึ้น เช่น แผนการพัฒนาผู้สูงอายุแห่งชาติ พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ ปี 2546 ยุทธศาสตร์และมาตรการของแผนการและปฏิญญาผู้สูงอายุไทย การกำหนดนโยบายและแผนเหล่านี้เป็น พื้นฐานในการดำเนินงานส่งเสริม คุ้มครองด้านผู้สูงอายุให้เกิดความเท่าเทียมกันและเป็นไปในทิศทาง เดียวกัน ทั้งนี้คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้ กำหนดแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 ปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 ยุทธศาสตร์ที่ 2 ด้านการส่งเสริม และพัฒนาผู้สูงอายุ ตามมาตรการที่ 2 ส่งเสริมการรวบรวมกลุ่มและสร้างความเข้มแข็งขององค์กร ผู้สูงอายุ ซึ่งทำให้สถิติประชากรผู้สูงอายุที่ทำงานด้านการพัฒนาชุมชนนั้นมีมากมาย ในแต่ละด้านแต่ละ พื้นที่ก็จะทำให้ชุมชนนั้นมีประสิทธิภาพในการพัฒนาให้มีความเจริญงอกงาม ก่อให้เกิดความสามัคคี เกิดขึ้นในชุมชน สังคม นอกจากนี้ การที่กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้จัดเก็บ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถเป็นคลังสมองของปัญญาชนได้ ซึ่งคนกลุ่มนี้สามารถที่จะ เป็นกำลังหลักในการช่วยพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญงอกงามยิ่งขึ้นได้เป็นอย่างดี (ศิริพงษ์ เกี้ยวสกุล, 2555, หน้า 34)

การที่สังคมไทยกำลังเข้าสู่ภาวะสังคมของผู้สูงอายุที่มีสัดส่วนของโครงสร้างประชากรวัยสูงอายุ เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งหากจะมองถึงอนาคตข้างหน้าอีก 10 ปี ประชากรผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้น เมื่อมีการ พัฒนาเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และประชากรที่อยู่ในวัยผู้สูงอายุมิบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน สังคม ทั้งนี้เพราะว่าสังคมตระหนักถึงความรู้ความสามารถในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ด้านศาสนา ด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี และด้านการศึกษา เมื่อผู้สูงอายุมีความรู้ความสามารถ มีศักยภาพ ที่จะมี ส่วนร่วมพัฒนาชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมก็จะสามารถกระทำได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ประกอบกับประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ เพราะว่าผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่เพียบพร้อมไปด้วยความรู้ ประสบการณ์ รวมถึงมีคุณวุฒิ วิทยุฒิ เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีประสิทธิภาพ ที่มีคุณค่าทาง สังคม แม้ผู้สูงอายุจะเข้าสู่วันที่ร่างกายอ่อนแรงแล้ว แต่ยังสามารถในการที่จะช่วยเหลือสังคม ช่วยเหลือครอบครัวได้ เช่น ช่วยดูแลบุตรหลาน ขณะที่พ่อแม่ออกไปทำงาน ช่วยดูแลบ้านเรือน ช่วย อบรมบ่มเพาะบุตรหลานให้มีความรู้ มีระเบียบวินัยให้โตขึ้นมาเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ นอกจากนี้ ยังให้ คำปรึกษาในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านอาชีพการงาน ด้านการดำเนินชีวิต ด้านสังคมและครอบครัว และผู้สูงอายุยังมีทักษะอาชีพมากมายในหลาย ๆ ด้าน เช่น ช่างไม้ ช่างสลัก อาหารไทย ขนมไทย

ประดับผ้า จัดทำบายศรี ดนตรี และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณี เช่น การเข้าวัดทำบุญ บทบาทในการถ่ายทอด สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นมรดกไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา และเรียนรู้ (อธิปไตย จาคาฮามารต, 2562, หน้า 38-40)

แนวคิดทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ

ทฤษฎีทางสังคมเป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงแนวโน้มการมีส่วนร่วม บทบาทสำคัญ และศักยภาพการพัฒนาชุมชนในสังคมของผู้สูงอายุ ท่ามกลางสถานภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ผู้สูงอายุต้องปรับตัวด้วย จึงพยายามที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข มีแนวคิดที่น่าสนใจ สอดคล้องกับงานของ เลิศวัลลภ ศรีชะพลภูสิทธิ และธมนพัชร ศรีชะพลภูสิทธิ (2561, หน้า 259-261) ได้แก่

1. **ทฤษฎีบทบาท (role theory)** ทฤษฎีบทบาทเป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยาโดยมีแนวคิดว่าบทบาทหมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่ประพฤติปฏิบัติจริง และพฤติกรรมที่ถูกคาดหวังจากคนอื่นตามสถานภาพหรือตำแหน่ง บทบาทและสถานภาพของผู้สูงอายุในสังคมและวัฒนธรรมไทย มีสถานภาพสูงเป็นผู้ที่ได้รับ การยกย่องนับถือ เป็นหลักชัย เป็นร่วมโพธิ์ร่มไทรของครอบครัว ผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน เป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต เป็นผู้นำทางศิลปะ เป็นผู้นำในการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังเป็นผู้ให้คำปรึกษาในการประกอบอาชีพแก่ผู้สนใจในชุมชนและเป็นที่ปรึกษาในการจัดการงานพิธีต่าง ๆ

2. **ทฤษฎีกิจกรรม (activity theory)** พัฒนาขึ้นโดย Robert Havighurst (1960) ได้อธิบายถึงสถานภาพทางสังคมของผู้สูงอายุ ซึ่งเน้นความสัมพันธ์ในทางบวก ผู้สูงอายุมีความต้องการที่จะเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อความสุขและการมีชีวิตที่ดี และสามารถเข้าร่วมกิจกรรมที่ตนเองสนใจได้ นั่นคือกิจกรรมที่บุคคลปฏิบัติต่อเพื่อนฝูง ต่อสังคม หรือชุมชน ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุปฏิบัติจะทำให้รู้สึกว่าคุณค่า ยังมีคุณค่า และเป็นประโยชน์ต่อสังคม และจะพบว่าผู้สูงอายุมีทัศนคติเกี่ยวกับตนเองในทางบวกและมองโลกในแง่ดี จะมีความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรม ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้สมวัย นอกจากนี้ วรรณษา วงษ์เส็ง และวิโรจน์ เจษฎาลักษณ์ (2559, หน้า 1,407-1,408) ได้อธิบายเกี่ยวกับผู้สูงอายุเพิ่มเติมอีกว่าเป็นการยากที่จะกำหนดว่าผู้ใด รากภาพ หรือผู้สูงอายุ แต่สามารถพิจารณาจากองค์ประกอบต่าง ๆ ได้ ดังนี้

1) คุณลักษณะทั่วไปของผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชน มีทั้งเพศชายและเพศหญิง อายุระหว่าง 60–85 ปี ช่วยเหลือเป็นคณะกรรมการชุมชนและที่ปรึกษา รวมถึงกลุ่มจิตอาสาต่าง ๆ

2) การปฏิบัติหน้าที่ทางร่างกาย (body functioning) เป็นการกำหนดโดยยึดตามเกณฑ์ทางสรีรวิทยา หรือทางกายภาพ บุคคลจะมีการเสื่อมสลายทางสรีรวิทยาที่แตกต่างกัน ในวัยสูงอายุอยู่วัยละต่าง ๆ ในร่างกายจะทำงานน้อยลง ซึ่งแตกต่างกันในแต่ละบุคคล

3) การปฏิบัติหน้าที่ทางด้านจิตใจ (mental functioning) เป็นการกำหนดตามเกณฑ์ความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ การเรียนรู้ การจำ และความเสื่อมทางด้านจิตใจ

4) ความคิดเกี่ยวกับตนเอง (self-concept) เป็นการกำหนดโดยยึดความคิดที่ผู้สูงอายุมองตนเอง เพราะโดยปกติผู้สูงอายุมักจะเกิดความคิดว่า “ตนเองแก่ อายุมากแล้ว” และส่งผลต่อบุคลิกภาพทางกาย ความรู้สึกทางด้านจิตใจ และการดำเนินชีวิตประจำวัน

5) ความสามารถในการประกอบอาชีพ (occupation) เป็นการกำหนดโดยยึดความสามารถในการประกอบอาชีพ โดยใช้แนวคิดจากการเสื่อมถอยของสภาพทางร่างกายและจิตใจ คนทั่วไปจึงกำหนดว่า วัยสูงอายุเป็นวัยที่ต้องพักผ่อน หยุดการประกอบอาชีพ

6) ความกดดันทางอารมณ์ และความเจ็บป่วย (coping with stress illness) เป็นการกำหนดโดยยึดตามสภาพร่างกาย และจิตใจ ผู้สูงอายุจะเผชิญกับสภาพโรคร้ายไข้เจ็บอยู่เสมอเพราะสภาพทางร่างกาย และอวัยวะต่าง ๆ เริ่มเสื่อมลง

ดังนั้น การที่ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในชุมชนโดยการเป็นที่ปรึกษากับบุคคลในชุมชนได้ โดยการผ่านกระบวนการพัฒนาศักยภาพอันจะนำไปสู่การมองเห็นคุณค่าของตนเองและการยอมรับตนเอง เป็นสถานะของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการสร้างคุณค่าในการพัฒนาความรู้สึกทางความคิด และก่อให้เกิดสิ่งแวดล้อมที่ดีตามมาในชุมชนและสังคมทั้งภายในและภายนอก ตลอดจนการสร้างให้ผู้สูงอายุรู้จักการใช้ประสบการณ์ที่ผ่านมาสร้างคุณค่าการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีและเหมาะสมอันจะส่งผลต่อชุมชน

แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วม (participation) เป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลง จะต้องมีการเกิดความคิดริเริ่มโครงการเพื่อการปฏิบัติ เหตุผลแรกของการที่มีคนมารวมกันได้ควรจะต้องมีการตระหนักว่าการกระทำทั้งหมดที่ทำโดยกลุ่มผู้นำชุมชนหรือกระทำผ่านองค์กร (organization) ดังนั้นผู้นำชุมชน องค์กรจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงได้ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนา ซึ่งมีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนา เช่น การมีส่วนร่วม หลักการพัฒนาชุมชน กระบวนการพัฒนาชุมชน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จึงเป็นเรื่องที่สำคัญที่ต้องใช้ในงานพัฒนาชุมชน และคนก็มีส่วนสำคัญที่สุดเพราะคนเป็นศูนย์กลางหลักในการพัฒนาที่จะทำให้ชุมชนมีการพัฒนาไปในทางที่ดี การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชน ไม่มีประเทศไหนที่พัฒนาโดยปราศจากการร่วมมือของประชาชน ดังนั้นการพัฒนาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมจะต้องยึดหลักการปฏิบัติร่วมกัน 3 ประการ 1. ต้องถือว่าชาวบ้านเป็นกำลังหลักสำคัญในการแก้ไขปัญหา ส่วนองค์กรภายนอกนั้นจะเป็นการส่งเสริมและสนับสนุน 2. กิจกรรมการพัฒนาต้องเริ่มจากพื้นฐานของชุมชน วิถีชีวิตอยู่ในชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน 3. ปัญหาบางอย่างระดับการรับรู้ของชุมชนอาจจะมีข้อจำกัดการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงครอบคลุมถึงการกระจายสื่อสารข้อมูลข่าวสารเพื่อการพัฒนา เพื่อเพิ่มขีดความสามารถทางการรับรู้ของประชาชน ดังที่ วิษณุหยกจินดา (2557, หน้า 20) ได้อธิบายว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนเกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อความร่วมมือ ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบด้วยกันไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เกิดกระบวนการดำเนินการที่พัฒนาและมีความเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ ซึ่งการมี

ส่วนร่วมของประชาชนนั้น ถือเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญของการพัฒนาชุมชน ส่งผลให้การดำเนินงานหรือ การดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ตามแผนงานหรือโครงการเกิดประสิทธิผลสำเร็จ และเพื่อพัฒนา กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นจะต้องให้เกิดหลักการขั้นตอนในทางปฏิบัติที่มีความสอดคล้องกับ การมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา และร่วมในการตัดสินใจ บุคลากร ในชุมชนต้องทำความเข้าใจและรับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรม และเป็น แนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นต่อไป

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เมื่อบุคคลในชุมชนได้รับรู้และ เข้าใจในปัญหาของตนเองแล้ว จะต้องเรียนรู้ที่จะวางแผนและดำเนินกิจกรรมเพื่อหาแนวทางที่จะใช้ ใน การแก้ไขปัญหา นั้น รวมถึงแนวทางที่ดีในการแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้องและตรงประเด็นปัญหา

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน เกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้ถึงความเป็นวิถีให้ เกิดขึ้นกับชุมชน ทำให้มองเห็นถึงประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับในการดำเนินกิจกรรม

4. การมีส่วนร่วมและการติดตามประเมินผล การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางใน การพัฒนาและปรับปรุงต่อไป

5. องค์กรประกอบการมีส่วนร่วมกับการพัฒนา คือ มีส่วนร่วมในการเสนอแนวคิด วางแผน และ ตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการดำเนินการ และปฏิบัติการมีส่วนร่วมในการรับและแบ่งประโยชน์ และมีส่วน ร่วมในการติดตามประเมินผล

โดยทั่วไปแล้วหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาชุมชนตามโครงการต่าง ๆ ได้มี โอกาสรับทราบข้อมูล การแสดงความคิดเห็น และการเรียนรู้ศิลปะวิชาชีพ อันจะเกิดประโยชน์สูงสุดและ ส่งผลแนวทางที่ดีในการพัฒนาชุมชน ซึ่งหลักการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ถือว่าเป็นการเปิด โอกาสให้ผู้สูงอายุที่มีประสิทธิภาพได้มีส่วนร่วมกับทุกภาคส่วนได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชน จึง ต้องมีการสร้างหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 5 ระดับ ดังนี้

1. การให้ข้อมูลข่าวสาร (inform) การมีส่วนร่วมของประชาชนจากมือล่างสู่มีอบน เป็นระดับ ที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของที่ภาคราชการที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วม ในเรื่องต่าง ๆ โดยวิธีการให้ข้อมูลสามารถใช้หลากหลายช่องทาง เช่น เอกสารตีพิมพ์ การเผยแพร่ ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อออนไลน์ เป็นต้น

2. การรับฟังความคิดเห็น (consult) เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ ข้อมูล ข้อเท็จจริง และความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การจัดเวทีประชาคม รับฟังความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วม สสำรวจความคิดเห็น และแสดงความคิดเห็นผ่าน สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

3. การเกี่ยวข้อง (involve) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ถือว่า เป็นการเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลคิดเห็นและความ ต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของภาครัฐ โดยใช้กระบวนการ

ประชุมเชิงปฏิบัติการระเบิดจากข้างในเพื่อพิจารณาประเด็นนโยบายสาธารณะ ประชาพิจารณ์ จัดตั้ง คณะทำงานขับเคลื่อนให้บรรลุเป้าหมาย

4. ความร่วมมือ (collaboration) เป็นการให้กลุ่มประชาชนผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วม โดยเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น คณะกรรมการที่มีตัวแทนภาคประชาชนร่วมเป็นกรรมการ เป็นต้น

5. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน (empower) การเสริมสร้างให้ประชาชนมีอำนาจและการตัดสินใจถือว่าเป็นบทบาทที่สำคัญของประชาชนในการสร้างความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน เช่น การลงประชามติในประเด็นสาธารณะที่มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน จัดตั้งสภาองค์กรชุมชน วิสาหกิจชุมชน เป็นต้น

Cohen and Uphoff (1980) อ้างถึงใน วิษณุ หยกจินดา (2557, หน้า 10) เสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมเป็น 4 แบบ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision making) ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น จะต้องกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ จากนั้นเลือกนโยบายและประชาชนที่เกี่ยวข้อง เป็นการตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผนและการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (implementation) เป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการเริ่มต้นสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนของพวกเขา เพราะการสร้างพลังกลุ่มในการรับผิดชอบร่วมกัน สร้างความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างสมาชิกกลุ่ม เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน การดำเนินการต้องเสนอขอการสนับสนุนด้านงบประมาณและรวมถึงวัสดุอุปกรณ์ทางเทคโนโลยีจากหน่วยงานของภาครัฐบาล เช่น การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหารงาน การประสานงาน และความช่วยเหลือ

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (benefits) โดยการมีส่วนร่วมขั้นนี้ เป็นประโยชน์อย่างมากที่ให้ประชาชนได้รับประโยชน์ตอบแทนทางด้านวัตถุ การร่วมกันพัฒนาด้วยความร่วมแรงร่วมใจกันคุณค่าที่ได้รับนั้นออกมาในรูปแบบของความภาคภูมิใจ

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (evaluation) เป็นขั้นการมีส่วนร่วมที่ทำให้มีการประเมินผลร่วมกันถึงการร่วมกันพัฒนาว่า ได้ดำเนินการสำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด การประเมินที่ว่านี้อาจจะประเมินถึงความก้าวหน้าของการพัฒนาเป็นระยะ ๆ หรืออาจประเมินออกมาในลักษณะของการมองในภาพรวมของโครงการที่ได้มีส่วนร่วมกัน คือ ความเห็นชอบ และความคาดหวัง ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มได้

การเสริมสร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมประเพณีในชุมชน โดยการดำเนินการและการจัดกิจกรรมด้วยตัวของชุมชนเอง การพัฒนาชุมชนต้องมีการสนับสนุนส่งเสริม ต้องอาศัยความสามารถของหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนในการสนับสนุนกิจกรรม ตลอดจนถึงกระตุ้นให้ประชาชนได้มองเห็นความรู้ความสามารถของตนเองและมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นของตนเอง ดังนั้น การส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้น จะต้องเริ่มต้นด้วยความต้องการประชาชนเอง เกิด

บทบาทและยุทธวิธีขึ้น เนื่องจากประชาชนจะได้ปรึกษาหารือกันเอง การกำหนดกิจกรรมภายในชุมชน การกำหนดความต้องการของชุมชน และร่วมมือกันในการปฏิบัติตามกิจกรรมภายในชุมชนนั้น ๆ เพราะว่าการที่ประชาชนได้กำหนดกิจกรรมภายในชุมชนเองนั้น จะเป็นประโยชน์ต่อความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น และจะส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นต่าง ๆ ให้ดีขึ้น และมีคุณภาพชีวิตที่ดีในชุมชนต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนถือว่าเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชน สังคมในหลาย ๆ ด้าน โดยมีหน่วยงานอื่น ทั้งภาครัฐบาลและเอกชนเป็นของผู้สนับสนุนในการพัฒนาชุมชนตามทัศนะที่แต่ละชุมชนรับมาเป็นตัวแม่บท ซึ่งการให้ความหมายของการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ก็พัฒนาชุมชนมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาชุมชน

เทิดชาย ช่วยบำรุง (2554, หน้า 42-45) กล่าวว่า การพัฒนา เป็นการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมและจิตใจและความสงบสันติ และการได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายและจิตใจ ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางการศึกษา สิ่งแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่าง ๆ ด้วย ฉะนั้นการพัฒนาความต้องการของประชาชนต้องมีคุณภาพเพื่อให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณหรือรายได้เท่านั้น แต่อยู่ที่การเพิ่มความสุขทางใจประกอบกับความสุขของประชาชน

ณรัชชอร์ ศรีทอง (2558, หน้า 22) ได้กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของชุมชนไทยในอดีต มีลักษณะของการพึ่งพาตนเอง มีความเข้มแข็ง มีวิถีชีวิตอยู่อย่างพอเพียง ระบบเศรษฐกิจเป็นแบบยังชีพ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุล เครื่องญาติทั้งอยู่ใกล้แบบสนิทชิดเชื้อหรืออยู่ไกลด้วยระยะทาง กลับมาการช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างสม่ำเสมอ ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนต่างช่วยกันแก้ไข การสร้างความเข้มแข็งและการพึ่งพาตนเองของชุมชนในอดีต คือ ความสามารถในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง มีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับธรรมชาติรอบตัวกับผู้คนทั้งในชุมชนและนอกชุมชน

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526, หน้า 10) ได้กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้

1) การพัฒนาชุมชนในความหมายของงานก็คือการกระทำให้เกิดสิ่งของต่าง ๆ หมายถึงการกระทำใด ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุสิ่งของทั้งที่สามารถมองเห็นจับต้องได้ เช่น การสร้างเส้นทางคมนาคม ขุดบ่อน้ำ สร้างฝายมีชีวิต สร้างศูนย์การเรียนรู้ สร้างโรงพยาบาล และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้มีขึ้นในชุมชน ตลอดจนการพัฒนาจิตใจเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมของคนในชุมชนจนสามารถรวมกลุ่มกันเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งหรือองค์กรที่มีประสิทธิภาพ

2) การพัฒนาชุมชนในความหมายของหลักและวิธีการทำงาน หมายถึงการที่ประชาชนต้องเป็นผู้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการสร้างงานหรือสิ่งของ ถาวรวัตถุและองค์กรต่าง ๆ ของประชาชน ซึ่งเป็นเรื่อง

ที่ประชาชนจะต้องเป็นผู้คิดริเริ่มพิจารณาตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและร่วมผิตชอบในการดำเนินงานทุกขั้นตอน

ดังนั้น การพัฒนาชุมชนจะมีลักษณะเป็นงานที่เป็นความคิดริเริ่มของประชาชน ความต้องการขั้นพื้นฐานกระทำโดยประชาชนและเพื่อประชาชน ซึ่งหัวใจของการพัฒนาชุมชนอยู่ที่การเสียสละยินยอมพร้อมใจกันของประชาชนในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบในผลงานที่เกิดจากการดำเนินโครงการพัฒนาต่าง ๆ โดยมีได้มุ่งหวังค่าตอบแทนเป็นเงินทอง แต่หวังผลของงานที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างความภาคภูมิใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในกิจกรรมนั้นเป็นสิ่งสำคัญ

การพัฒนาชุมชนจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนและสังคม เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถพึ่งพาตนเองได้ รู้จักคุณค่าในตนเองและกล้าตัดสินใจดำเนินการแก้ไขปัญหา โดยประชาชนที่มีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อให้ชุมชนมีความเจริญงอกงามและยั่งยืนต่อไป

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของผู้สูงอายุ

ในสภาพสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านของความคิด วิถีชีวิตความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมไปถึงด้านระบบสาธารณสุขส่งผลให้ขณะนี้ผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น ทำให้ผู้สูงอายุเข้ามามีบทบาทในการมีส่วนร่วมที่จะพัฒนาชุมชนโดยผ่านประสบการณ์ ความรู้ความสามารถที่ได้มีการสะสมมาตลอดการทำงาน เช่น ความรู้ในด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี คุณธรรมจริยธรรม หลักการทำงาน การพัฒนาคุณภาพชีวิต โครงสร้างพื้นฐานและการสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ ดังนั้น ผู้สูงอายุจึงควรที่จะมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ ตามความรู้ความสามารถที่เหมาะสม (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุ 2561, หน้า 43)

การที่ผู้สูงอายุจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นต้นแบบภูมิปัญญาของประสบการณ์ชีวิตที่ผู้สูงอายุจะเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องราวที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับชุมชน โดยการจัดตั้งเพื่อรองรับการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุโดยชุมชนและเพื่อชุมชน การจัดตั้งกลุ่มส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่นั้น เพื่อให้ได้รับการสืบทอดการปฏิบัติสู่ลูกหลาน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นในเชิงวัฒนธรรมในชุมชน และการส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมของชุมชนผู้สูงอายุให้ดำรงอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เพื่อการแสดงถึงคุณค่าทางจิตใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณภาพของทรัพยากรบุคคลในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ วรรัชชา วงษ์เส็ง (2558, หน้า 15-20) ผู้สูงอายุจึงมีส่วนร่วมดำเนินงานพัฒนาชุมชน ด้านสุขภาพ จิตใจ การศึกษา การประกอบอาชีพ และการจัดตั้งชุมชน เป้าหมายในการพัฒนาชุมชน ก่อให้เกิดบทบาทและการมีส่วนร่วม ในเรื่องหลักและวิธีการทำงาน บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ เทคนิคและวิธีการสร้างการมีส่วนร่วม ก่อให้เกิดความช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ดังนั้น บทบาทของผู้สูงอายุนั้น ส่งผลให้เกิดความสุข ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่สามารถประกอบภารกิจและกิจวัตรประจำวันได้ ซึ่งสภาวะที่มีความสุขทั้งมุมมอง ทศนคติ หรือการกำหนดความหมายทางสังคม ทั้งนี้การเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพประกอบด้วย 3 บทบาท ดังนี้

1. บทบาทด้านจิตใจ การกำหนดความหมายว่าผู้สูงอายุเป็นกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทในทางสังคม และมีมุมมองเกี่ยวกับการทำงานยังคงหลงเหลืออยู่ เพราะว่าสังคมในปัจจุบันเป็นสังคมผู้สูงอายุจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางความคิด ก่อให้เกิดคุณค่าพลังศักยภาพความรู้ และความสามารถของตนเองมากกว่าสรีระสังขารของร่างกายที่แสดงออกภายนอก การทำให้ตนเองนั้นมีความเชื่อมั่นยึดมั่นในหลักของความดีงามในตนเองเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง

บทบาทของผู้สูงอายุนั้นถือว่าเป็นแบบอย่างที่ดีในการเป็นผู้นำทางศาสนา รวมถึงการส่งเสริมให้ชุมชนและเยาวชนได้ปฏิบัติตามหลักศาสนา เช่น เป็นกรรมการร่วมใจจัดกิจกรรมทางศาสนาของชุมชน แนะนำส่งเสริมให้เยาวชนและคนในชุมชนปฏิบัติตามหลักธรรม เชิญชวนให้คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ช่วยกันดูแลรักษาศาสนสถานของท้องถิ่นให้มีคุณค่า และส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาท้องถิ่น

2. บทบาทด้านเศรษฐกิจ การส่งเสริมด้านเศรษฐกิจชุมชน โดยเริ่มต้นจากการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมายาวนาน เช่น อาหารท้องถิ่น อาหารพื้นบ้าน การจักสาน ขนมหวาน การทอผ้า ส่วนมากผู้สูงอายุจะเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์และคุ้นเคยกับอาหารถิ่น ประกอบอาหารที่เป็นเอกลักษณ์เพื่อนำอาหารถิ่นที่เป็นจุดเด่นไปขายในตลาดนัดชุมชน ถือเป็นอีกอย่างหนึ่งที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมในชุมชน ที่นารายได้เข้าสู่ชุมชน เพิ่มพูนเศรษฐกิจในพื้นที่ให้มีความเป็นอยู่ที่ดี ล้วนเกิดจากการสืบทอดประสบการณ์จากผู้สูงอายุ ซึ่งในครอบครัวเรือนเก็บรักษาไว้ และฝึกปฏิบัติให้สืบทอดต่อ การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าเป็นรายได้หลักของชุมชนนั้น เป็นการสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง

การสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ ถือว่าเป็นการสร้างรายได้ เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนและผู้สูงอายุในชุมชน การส่งเสริมด้านความรู้ ประสบการณ์ ของผู้สูงอายุมาสร้างอาชีพให้ผู้สูงอายุเองในชุมชน เพื่อให้เกิดความรู้พื้นฐานในการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่มาสร้างเป็นอาชีพและอนุรักษ์รักษาไว้ ซึ่งการดำเนินทำกิจกรรมของผู้สูงอายุนั้น เป็นการสร้างนวัตกรรมในการสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อสร้างอาชีพ สร้างรายได้ในชุมชน เพราะในแต่ละชุมชนนั้น มีผู้สูงอายุที่มีทักษะความรู้ ประสบการณ์สามารถถ่ายทอดความรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน ในการสนับสนุนกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษให้กับลูกหลาน ดังการสร้างพื้นที่สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อส่งเสริมสิทธิและคุ้มครองผู้สูงอายุในชุมชน ทั้งในด้านสุขภาพและด้านเศรษฐกิจสังคม เพื่อสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นกับชุมชน และเป็นแบบอย่างที่ดีต่อลูกหลาน

ดังนั้น การส่งเสริมเศรษฐกิจถือเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี ผู้สูงอายุจึงมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น แนะนำให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชน เชิญชวนคนในชุมชนให้เห็นคุณค่า ช่วยกันดูแลรักษา วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นให้ทรงไว้ซึ่งคุณค่าทางมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

3. บทบาทด้านสังคม ในการเป็นแกนนำ ผู้นำ และผู้ร่วมกิจกรรมวันสำคัญ ผู้สูงอายุเป็นวัยที่สามารถสืบต่อศาสนาวัฒนธรรม วันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา บำรุงศาสนา ทำความสะอาด

วัดวาอารามสถานที่ต่าง ๆ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชน ผู้สูงอายุจึงเป็นผู้ที่อุทิศตนให้กับครอบครัวและสังคมโดยไม่มุ่งหมายผลตอบแทน

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัวส่งผลให้องค์กรและสถาบันต่าง ๆ ของสังคมหรือแม้กระทั่งชุมชนต้องทำหน้าที่และรับภาระทดแทนสมาชิกในครอบครัวมากยิ่งขึ้น และมีความสามารถในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามศักยภาพตนเอง ประกอบด้วยกิจกรรมไปตลาด ทำสวน ดูแลบ้านเรือน และทำงานหาเลี้ยงตนเองรวมทั้งเป็นจุดยืนจุนเจือครอบครัว การแสดงบทบาทของผู้สูงอายุเป็นที่ยินยงได้ว่าผู้สูงอายุมีศักยภาพในการดูแลตนเอง ครอบครัว และชุมชน ส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดการยอมรับทำให้รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและเป็นความภาคภูมิใจของผู้สูงอายุ และบทบาทของผู้สูงอายุในด้านสังคม เกิดจากความสนใจในการบริหารงานที่มีส่วนร่วมในชุมชนก่อให้เกิดพลังในการอยากพัฒนาชุมชน โดยเริ่มต้นจากการเข้าร่วมเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนได้ เช่น อาสาเป็นผู้นำเข้าร่วมประชาคมกับหน่วยงานของรัฐ เป็นกรรมการชุมชน กลุ่มสมาชิกชุมชน อาสาสมัครเนื่องจากมีการปฏิบัติหน้าที่ที่ต้องการทำหน้าที่อย่างมีความภาคภูมิใจในบทบาทเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พลอยพรรณ เชี่ยวชาญ (2559, หน้า 15-17) ผู้สูงอายุมีบทบาทในการพัฒนากิจกรรมทางสังคม ด้านสันตนาการ ด้านการเรียนรู้ ด้านการบริการ และด้านอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ดังนั้น ผู้สูงอายุควรได้รับการสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ได้ตามความถนัด

บทสรุป

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ถือว่าเป็นการสร้างนวัตกรรมที่จะทำให้ผู้สูงอายุมีบทบาททางสังคมได้อย่างสมบูรณ์ตามความพร้อมของนโยบายทางสังคมต่าง ๆ และแผนงานต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นเพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุ ค้ำครองและส่งเสริมสิทธิต่าง ๆ ในสังคมผู้สูงอายุแล้วนั้น ผู้สูงอายุจึงจำเป็นต้องสร้างองค์ความรู้ความสามารถทั้ง 3 บทบาทให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาความรู้ให้เห็นว่าผู้สูงอายุกลุ่มหนึ่งสามารถที่จะสร้างแรงผลักดันให้กลุ่มผู้สูงอายุได้พัฒนาชุมชนให้มีความเจริญในด้านจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม ความเป็นอยู่ จึงจำเป็นต้องสร้างองค์ประกอบของความพร้อมในทุกมิติ อริยาบททางสังคม เป็นเครื่องมือในการให้ความสนับสนุนให้ผู้สูงอายุสามารถที่จะดำเนินชีวิตในช่วงบั้นปลายชีวิตได้อย่างมีความสุขและเกิดความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าของตนเองเสมอ นอกจากนี้ การสร้างบทบาททางสังคมของตนขึ้นมาใหม่ เพื่อทดแทนบทบาทหน้าที่ที่สูญเสียไป บทบาททางสังคมและการมองเห็นคุณค่าของตนเองเป็นสิ่งสำคัญ สถาบันครอบครัวควรส่งเสริมผู้สูงอายุในบทบาทอื่น เช่น การเป็นบิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย เพื่อเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้ลูกหลาน และลูกหลานควรเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุ ส่วนด้านสังคมสามารถช่วยเหลือผู้สูงอายุได้มาก โดยการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุขึ้นในทุกหมู่บ้าน เพื่อให้ผู้สูงอายุได้พบปะสังสรรค์กัน ปรึกษาหารือในการช่วยเหลือสังคมได้ด้วย สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุมีความสุข อยู่ในสังคมได้อย่างสมศักดิ์ศรีและเหมาะสมเป็นอย่างมาก ดังนั้น การที่ผู้สูงอายุเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชน มีบทบาททางสังคมถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการพัฒนาตนเองของผู้สูงอายุสู่กระบวนการพัฒนาสังคม เนื่องจากการสร้างความเชื่อมั่นให้กับตนเองจะช่วยเป็นแรงผลักดันให้ผู้สูงอายุกล้า

ที่จะนำเสนอแนวคิดในการเผชิญกับโลกของความเป็นจริง สานต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพทางสังคม สามารถสร้างรายได้ให้กับตนเอง ประกอบกับเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนจากความรู้ความสามารถของตนเอง และสังคมเล็งเห็นถึงความรู้ ประสบการณ์ที่ผ่านมาของผู้สูงอายุ จึงได้หยิบโอกาสทางสังคม แต่การเปิดโอกาสนั้นจะต้องอาศัยความเข้าใจ สิ่งเหล่านี้จะเป็นผลสำเร็จได้ก็ต้องอาศัยความมุ่งมั่น ความใส่ใจและมีความเชื่อมั่นในตนเองของผู้สูงอายุ ที่มีบทบาทในการพัฒนาสังคม โดยการเป็นผู้ที่มีคุณภาพได้จะต้องอาศัยการสั่งสมประสบการณ์ชีวิตและความสามารถในช่วงเวลาของวัยทำงาน เพราะภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในการนำมาใช้พัฒนาชุมชน เป็นแบบอย่างที่ดีต่อชุมชนสังคม และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณี เกิดจากการเรียนรู้ประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมาในอดีต ซึ่งการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของผู้สูงอายุถือว่าเป็นการเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงานที่มีประสิทธิภาพอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ได้เรียนรู้ตลอดจนการสร้างรายได้ สร้างเศรษฐกิจให้กับชุมชน ทำให้สังคมมีความสุข พัฒนาให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง เกิดประสิทธิภาพต่อชุมชนและสังคม เป็นผลมาจากการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานในชุมชน และส่งผลดีต่อการพัฒนาคนในชุมชนและส่งผลที่ดีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนให้มีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชน ในด้านบทบาททางจิตใจ บทบาททางด้านเศรษฐกิจ และบทบาททางด้านสังคม จากการถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ของผู้สูงอายุถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน เนื่องจากเป็นบุคคลที่ได้รับการนับถือเป็นปูชนียบุคคลที่มีคุณค่าทางสังคม เป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิต รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม และการถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมจากรุ่นสู่รุ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากผู้สูงอายุนั้นมีองค์ความรู้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมากมาย จึงเป็นบุคคลที่สมควรได้รับการแต่งตั้งให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้มีความยั่งยืนและมีความสุข ตลอดจนความเป็นอยู่ของชุมชน การจัดกิจกรรมที่สร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ชุมชนนั้น ผู้สูงอายุมักมีส่วนร่วมในการพัฒนาเสมอ โดยยึดหลักการให้ความช่วยเหลือ การสร้างศรัทธา มีเมตตากรุณาโดยพื้นฐานความจริงที่เกิดขึ้นนั้นผู้สูงอายุเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เช่น เป็นผู้อบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน สร้างระเบียบวินัยให้กับลูกหลานให้เจริญเติบโตมาขึ้นอย่างมีคุณภาพ

ข้อเสนอแนะเพื่อศึกษาค้นคว้าพัฒนาต่อไป

บทความเรื่อง “การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชน” ผู้ศึกษาได้นำผลการศึกษาไปใช้ในการดำเนินงาน และเสนอแนะในการพัฒนาต่อไป ดังนี้

1. เสริมสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจจากการเข้าสู่สังคมสูงวัย โดยการสร้างมาตรการจูงใจแก่ภาคเอกชนในการจ้างงาน การจัดซื้อจัดจ้าง และการลงทุนเพื่อรองรับตลาดผู้สูงอายุ
2. ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีการเตรียมความพร้อมรองรับสังคมสูงวัยในทุกช่วงวัยโดยเน้นการทำงานในรูปแบบหุ้นส่วนความร่วมมือระหว่างภาคีต่าง ๆ

3. ส่งเสริมการสร้างงานหรือเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ เพิ่มสวัสดิการผู้สูงอายุ ให้ผู้สูงอายุมีรายได้ และสามารถช่วยเหลือตัวเองได้
4. ส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ
5. ส่งเสริมสุขภาพให้กับผู้สูงอายุ ทางด้านกาย จิต สังคม และปัญญา อันได้แก่ 1) สุขภาวะทางกาย 2) สุขภาวะทางจิต 3) สุขภาวะทางสังคม และ 4) สุขภาวะทางปัญญา

บรรณานุกรม

- ณรัชชอร์ ศรีทอง. (2558). กระบวนการสร้างชุมชนที่เข้มแข็งพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2554). ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. (2527). การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: โสภณการพิมพ์.
- พลอยพรรณ เชี่ยวชาญ. (2559). บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชน. การศึกษาอิสระ ปริญญารัฐศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุ. (2561). รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทยประจำปี 2561, กรุงเทพฯ: פריןเทอรี.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: ไทยอนุเคราะห์ไทย.
- รัชชนก กลิ่นชาติ. (2563). บทบาทของพยาบาลในการร่วมพัฒนาชุมชนที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ. วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า, 18(1), หน้า 193-194.
- วรรณษา วงษ์เส็ง. (2558). บทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุด้านประชาสัมพันธ์ในการพัฒนาชุมชน เขตบางแค กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วรรณษา วงษ์เส็ง และวิโรจน์ เกษภูลัักษณ์. (2559). บทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุด้านประชาสัมพันธ์ในการพัฒนาชุมชน เขตบางแค กรุงเทพมหานคร. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, 75(1), หน้า 1,407-1,408.
- วิชญ์ หยกจินดา. (2557). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน หมู่บ้านทุ่งกร่าง ตำบลทับไทร อำเภอบึงนาราง จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ศิริพงษ์ เกี้ยวสกุล. (2555). การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการจัดการความรู้ของชุมชนในการนำพลังผู้สูงอายุมาใช้ในการพัฒนาชุมชน. ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาศึกษา ภาควิทยานิพนธ์ การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2560). รายงานการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย. สืบค้นจาก <http://www.nso.go.th/sites/2014/DocLib13/.pdf>
- อธิปไตย จาดฮามรด. (2561). บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนศรีฐาน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. วารสารปัญญา 25(2), หน้า 34-44.
- อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ. (2561). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลท่าแค จังหวัดลพบุรี. วารสารร่มพฤษ์ มหาวิทยาลัยเกริก, 2(3), หน้า 55-60.

เลิศวัลลภ ศรีชะพลภูสิทธิ และธมนพัชร ศรีชะพลภูสิทธิ. (2561). การปรับตัวเพื่อเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในประเทศไทย. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 20(1), หน้า 259-261.